

POSUDEK BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Typ posudku: oponent

Autor/ka práce: Aneta Kletečková

Název práce: Speciesismus v moderní společnosti? Sociologický výzkum o postojích k využívání zvířat v naší kultuře.

Vedoucí práce: PhDr. Tereza Vandrovcová

Oponent/tka: Mgr. Václav Čepelák

Navržené hodnocení: dobře

Zdůvodnění Vašeho hodnocení práce (zejména výhrad a kritických připomínek) rozepište podle níže uvedených kritérií.

1. Je cíl práce (výzkumná otázka) jasně formulován a odpovídají mu závěry? Je práce vhodně strukturována?

Práce je víceméně vhodně strukturována. Pouze výzkumná otázka by měla být více rozebrána již v úvodu práce a na ni by pak měla navazovat teorie, resp. současný stav poznání. Tato část by oproti tomu, jak je pojata v práci, měla být ucelenější a strukturovanější a více být orientována podle stanovené výzkumné otázky (k tomu více viz níže). Metodologické části bych věnoval více prostoru (k tomu rovněž viz níže).

Výzkumná otázka je formulována poměrně jasně a konkrétně. Pochybnosti mám o adekvátnosti výzkumné otázky ve vztahu k použitým metodám. Autorka formuluje otázku ve formě hypotéz („*Zaměřím se na jejich vnímání využívaných zvířat, konkrétně na to, zda pro ně tato zvířata představují živé bytosti, nebo komodity potřebné pro společnost. Dále bych ráda zjistila, zda i čeští ochránci zvířat vnímají využívání zvířat jako paralelu k nacistickým zvěrstvům, jako tomu je u mnohých zahraničních aktivistů*“ s. 18). To je však v příkrém rozporu s použitou metodologií kvalitativního výzkumu. Podobně zjišťování „míry informovanosti“ (*tamtéž*) je úloha pro kvantitativní výzkum, nikoliv kvalitativní.

2. Opírá se autor/ka o dostatek literatury relevantní tématu práce? Využívá i cizojazyčné texty?

Teoretickou část vnímám jako nedostatečně strukturovanou. Na začátku autorka uvádí práci do velice obecného rámce, kde se stručně zabývá tématem modernity, kultury, sociologie vědění a morálky, přičemž tato část je sice částečně propojena s tématem celé práce, ale je v podstatě pro celkové vyznění práce nadbytečná. Pokud bych tento přístup přijal, čekal bych alespoň otevření témat jako urbanizace, industrializace, která s daným tématem souvisejí spíše.

Na druhé straně čtenáře pak ihned uvrhne do tématu speciesismu bez toho, aby nějak reflektovala souvislosti s dalšími oblastmi sociologického bádání o zvířatech. Zde sice tvrdí, že je to nová oblast sociologického zkoumání, zvláště v českém prostředí...

„Téma vnímání zvířat jako takových a jejich postavení v moderní společnosti je velmi aktuální a můžeme na něj pohlížet z mnoha hledisek, a to například z hlediska psychologického, filozofického či právního. Dalo by se však říci, že v sociologii je toto téma poměrně nové a

neprobádané, a to obzvlášť v české sociologii.“ (s. 2)

...to ale není rozhodně pravda ve světovém, ba ani v českém kontextu. Vždyť sama vedoucí její bakalářské práce napsala na téma pokusných zvířat knihu, která v seznamu literatury chybí¹. Tato publikace zároveň může poskytnout cenný úvod do human-animal studies - oboru, který studuje zvířata z perspektiv různých oborů, včetně sociologie. Tento obor je sice relativně nový, ale už etablovaný a má své specializované časopisy. Stálo by zato do seznamu literatury uvést aspoň některou přehledovou publikaci z tohoto oboru, a tím téma více kontextualizovat v rámci celkového bádání o zvířatech. Tituly, které autorka z dané oblasti vybírá, jsou práce filozofické, a téměř výhradně aktivistické, což redukuje přehled současných perspektiv k danému tématu. Dále postrádám v seznamu literatury téma etické spotřeby, které je v současném sociologickém diskurzu rovněž velmi silné. Osobně mohu autorce doporučit Journal of Consumer Culture, kde lze nalézt několik zajímavých článků blízkých jejímu tématu.

3. Jaká je kvalita použitých dat nebo zdrojů (včetně jejich výběru, sběru a popisu) a metod jejich analýzy?

Co se týče sběru dat, zde nemám námitek. 12 respondentů považuji za dostačující počet, složení vzorku je také akceptovatelné. Oceňuji, že autorka získala i odpovědi informantů, kteří pracují v daných oborech, což muselo být opravdu složité.

Závažné výhrady mám ale k metodologii dotazování a analýzy. Tyto námitky jsou dvojí:

- 1) Autorka vůbec nereflektuje pozici výzkumníka a svůj vlastní postoj k danému tématu. To se pak pravděpodobně zásadně promítá nejen do interpretace, ale už do samotného sběru dat. Z výběru literatury, celkového stylu práce a zejména výběru tématu lze usuzovat na autorčinu osobní angažovanost v daném tématu. To ukazuje i na významně hodnotící vyznění celé práce. To lze akceptovat na úrovni diskuze výsledků výzkumu, ale nelze to akceptovat na úrovni designu a způsobu dotazování. Pokusím se konkretizovat, co tím myslím. Účelem kvalitativního výzkumu by mělo být pochopit a popsat aktérskou perspektivu daného problému, v našem případě „využívání zvířat“. Autorka však od začátku redukuje „využívání zvířat“ na pro ni samozřejmě případy jatečního, kožešinového průmyslu a vivisekce. V rámci dotazování pak má tendenci předkládat informantům předem připravené vlastní perspektivy.

„Zaměřím se na jejich vnímání využívaných zvířat, konkrétně na to, zda pro ně tato zvířata představují živé bytosti, nebo komodity potřebné pro společnost.“ (s. 18)

Zde autorka přináší dvě hotové perspektivy a nedává aktérům prostor vnášet perspektivy vlastní. Staví je před hotovou možností volby.

Obecně se autorka zabývá jasně vymezenou oblastí využívání zvířat, která je značně kontroverzní, ale nevnímá téma z vyšší perspektivy. Rovnou staví informanty před morálně problematická témata, která v sobě již z definice mají morální charakter. To je vidět i na způsobu, jak jsou vedeny rozhovory, zejm. se to týká rozhovorů vedených s třetí skupinou informantů, tj. zaměstnanců daných tří oblastí.

Otázky typu „Setkal jste se někdy s tím, že by si třeba někteří vaši spolupracovníci vybíjeli na zvířatech vztek nebo něco podobného?“ nebo „Dobře, mohl byste mi říct, jaký názor máte na vegetariánství a veganství?“ (přepis rozhovoru s Jaroslavem, zaměstnancem jatek) považuji za problematické, protože tlačí informanta do určité morální reflexe, která u něj vůbec nemusí být přítomna. Nejde zde přece o to donutit respondenta k nějakému typu reflexe, ale naopak poznat jeho

¹ VANDROVCOVÁ, Tereza. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2011, 138 s. ISBN 978-807-3874-568.

perspektivu. Tímto typem otázek, navíc položených na začátku rozhovoru, se pak celý rozhovor automaticky rámuje a informant je nucen volit perspektivu výzkumníka. Jednou z otázek zároveň je „proč určité využívání zvířat lidé odsuzují a jiné podporují“ (s. 18), aniž by se ve výzkumu problematizovalo, co oni sami chápou jako „využívání zvířat“.

- 2) Autorka staví své výsledky jako komparaci s jiným výzkumem provedené autorkami Sarah Knight a Louise Barnett. Výsledky kvalitativního výzkumu ale komparovat nelze (přinejmenším ne tak snadno, jak to provádí autorka), protože zde zásadní roli hraje osoba výzkumníka a jeho individuální interpretace. Celkově tak většina autorčiny analýzy je potvrzením výsledků předchozího výzkumu. Toto potvrzení však z metodologických důvodů nelze brát jako validní. Tím bohužel značná část analýzy ztrácí smysl. Zde je ještě ten problém, že Knight a Barnett nejsou socioložky, nýbrž psycholožky, z jejich pohledu je tedy legitimní tázat se, jaké psychologické aspekty působí k utváření postojů k využívání zvířat. Sociologa by ale měly zajímat trochu jiné otázky, jako je právě např. způsob, jakým si aktéři definují normu a vztahují se k ní, kde jsou hranice toho, co je využívání zvířat a co ne atd.

Problém je v příliš stručné metodologické kapitole. Autorka zde sice cituje Glasera a Strausse, ale sama neuvádí, že by prováděla metodu zakotvené teorie, a ani tak nečiní. Není tedy jasné, jakou konkrétní kvalitativní metodu využívá.

4. Jaká je kvalita argumentů, o něž autor/ka opírá závěry, k nimž dospěl/a?

Z výše uvedeného vyplývá, že autorka ve větší části analýzy potvrzuje výsledky již provedeného výzkumu, což bohužel kvalitativní metodologie neumožňuje validně činit, anebo jen s velkými obtížemi. Ve většině analýzy pak autorka neargumentuje, ale spíše třídí a popisuje jednotlivá tvrzení informantů.

Podíváme-li se pak na úvod, zde se vyskytuje řada tvrzení, která nejsou doložena vůbec. Například tvrzení o klesající spotřebě masa bych neoznačil jako pravdivé, přinejmenším od roku 1999 se spotřeba masa příliš nemění². Pokud pak autorka uvádí některé směrnice či zákony jako příklady změny postoje společností k právům zvířat, měla by uvádět konkrétně, o jaké směrnice se jedná.

Na druhou stranu se v autorčině analýze vyskytuje několik zajímavých poznatků. Jako hlavní takový poznatek hodnotím neochotu informantů zabývat se informacemi o nakládání se zvířaty v průmyslu. Toto téma by samo mohlo být rozebráno sociologicky více do hloubky.

5. Jsou v práci autorova/autorčina tvrzení a zjištění jasně odlišena od tvrzení a zjištění převzatých?

Autorka pracuje s citacemi pečlivě, nevšiml jsem si v tomto ohledu žádných problémů.

6. Jaká je úroveň odkazového aparátu, jazyka a dalších formálních náležitostí?

Po formální stránce je práce v pořádku. Korektura textu byla provedena pečlivě, poznámkový aparát je v pořádku.

Co se týče jazyka, má autorka tendenci v analytické části příliš přejímat jazyk aktérů a nepřevádět své analýzy do jazyka sociologického. Teoretická část je ale po jazykové stránce v pořádku.

7. Jiné přednosti a/nebo nedostatky, které neodpovídají výše uvedeným kritériím (jsou-li jaké).

² <http://www.czso.cz/csu/2012edici/niplan.nsf/tab/C40050A1DF>

Nemám další poznámky.

8. Náměty na diskuzi při obhajobě práce.

Rád bych se vrátil v diskuzi k tématu alibistické společnosti. Dokázala by autorka nějak hlouběji sociologicky rozvést, proč si informanti vlastně nepřejí být o způsobech nakládání se zvířaty informováni? Co více autorka ví o konceptu alibistické společnosti prezentovaném profesorem Petruskem? Dokáže to propojit s některými dalšími sociologickými koncepty (napadá mě např. industrializace nebo společenská dělba práce)?

Považují informanti ze třetí skupiny (zaměstnanci z daných oborů) za nutné ospravedlňovat morálně své povolání anebo je pro ně z morálního hlediska v pořádku, resp. mu žádnou morální dimenzi vůbec nepřisuzují? Ke kterým morálním principům se případně vztahují? Liší se tyto principy od morálních principů aktivistů?

Celkové hodnocení práce:

Celkově autorka zvládla formu odborného textu, správně cituje a využívá literaturu. Zároveň i přes nešťastně pojatou analýzu se v práci objevují zajímavě pojaté části, na kterých autorka může prokázat své sociologické uvažování (apeluji na to zejména pro obhajobu – viz náměty k diskuzi). To mě vede k rozhodnutí doporučit práci k obhajobě a ohodnotit ji známkou „dobře“.

Bohužel práce vykazuje 3 závažné nedostatky, které mi brání udělit lepší hodnocení:

- 1) Chybějící vymezení pozice autorky a chybějící reflexe této pozice v analýze. Zaujatost tématem má bohužel zkreslující vliv již na samotný autorčin způsob vedení rozhovoru.
- 2) Snaha o komparaci výsledků kvalitativního výzkumu, která z definice není možná. Navíc autorka užívá ke komparaci výzkum z oboru psychologie, čímž redukuje sociologickou relevanci své analýzy.
- 3) Nedostatečně provedená rešerše literatury a chybějící základní tituly týkající se tématu, navíc spojeno s tvrzením, že tématu se sociologie příliš nevěnuje.

Celkově za základní problém práce považuji, že autorka je příliš uzavřena ve vlastním chápání daného tématu a to jí brání uchopit téma více sociologicky a poznat perspektivu aktérů.

Datum: 13.1.2015

Podpis: